

Odpowiedzialność penalna podmiotów zbiorowych

Przejdź do produktu na ksiegarnia.beck.pl

Rozdział 1. Odpowiedzialność podmiotów zbiorowych w ujęciu prawnoporównawczym

1. Uwagi ogólne

Zagadnienie odpowiedzialności szeroko rozumianych podmiotów zbiorowych ma charakter uniwersalny i jest przedmiotem dyskusji nie tylko na poziomie krajowym, ale także w wymiarze ogólnoeuropejskim. W związku z powyższym pojawia się pytanie, w jaki sposób poszczególne państwa – nie tylko w ramach UE – podchodzą do problematyki pociągania do odpowiedzialności podmiotów zbiorowych. Ponadto, warto zastanowić się, czy możliwe jest ujednolicenie podejścia w tym zakresie w ramach narzędzi legislacyjnych UE, tak aby wypracować wspólny mechanizm reagowania na zjawiska niepożądane, generowane w ramach funkcjonowania podmiotów zbiorowych.

W tym celu należy zweryfikować czy i w jaki sposób odpowiedzialność podmiotów zbiorowych została uregulowana w wybranych państwach. Porównanie modeli odpowiedzialności pozwoli na zwrócenie uwagi na kluczowe aspekty w zakresie uregulowania tego niezwykle ważnego zagadnienia. Jednocześnie pozwoli to na poznanie podstawowych problemów, które pojawiały się w każdym z opisywanych państw. Oczywiście poniższe zestawienie nie stanowi kompleksowego i wyczerpującego omówienia regulacji tych państw w zakresie odpowiedzialności podmiotów zbiorowych, a jedynie stanowi punkt wyjścia do dalszych dyskusji.

Uzasadnieniem dla wyboru poszczególnych porządków prawnych była przede wszystkim chęć przedstawienia jak najszerszego

Rozdział 1. Odpowiedzialność podmiotów zbiorowych w ujęciu...

spektrum możliwych rozwiązań. W ten sposób możliwe będzie ustalenie, który z modeli odpowiedzialności najlepiej realizuje zagadnienie odpowiedzialności podmiotów zbiorowych. Dlatego właśnie zdecydowano się na omówienie rozwiązań następujących państw: Niemcy, Włochy oraz Holandia. Wybór tych trzech systemów odpowiedzialności był podyktowany ich całkowitą odmiennością w zakresie zasad pociągania do odpowiedzialności podmiotów zbiorowych. System niemiecki teoretycznie w ogóle nie przewiduje możliwości sięgania po odpowiedzialność podmiotów zbiorowych, co jednak okazuje się nieprawdziwe. Jednak model odpowiedzialności w niemieckim porządku prawnym oparty jest na odpowiedzialności o charakterze administracyjnym. Nieco inaczej prezentuje się system włoski, który stanowi swoistą hybrydę modelu administracyjnego i karnego. Jest to efekt przyjęcia nowych rozwiązań prawnych, które dopuszczają w określonych przypadkach możliwość wymierzenia podmiotowi zbiorowemu określonych sankcji. Ostatni z zaprezentowanych systemów to system holenderski, który jako jedyny przewiduje zrównanie odpowiedzialności karnej osób fizycznych i osób prawnych. Zestawienie tych systemów ze sobą pozwoli na ustalenie, które z przyjętych rozwiązań w sposób najpełniejszy pozwalają sięgać po odpowiedzialność podmiotów zbiorowych.

2. Model niemiecki

W zakresie odpowiedzialności podmiotów zbiorowych w Niemczech powszechnie przyjmuje się, że obowiązujące prawo nie przewiduje takiej odpowiedzialności, a przynajmniej nie na gruncie prawa karnego. Stwierdzenie to nie jest do końca prawdziwe. Zanim jednak zostanie to rozwinięte należy wskazać, że od dłuższego czasu w Niemczech prowadzona jest dyskusja na temat konieczności wprowadzenia nowej regulacji dotyczącej tej problematyki. Ostatecznie pojawił się nawet projekt nowej ustawy regulującej kwestie odpowiedzialności korporacyjnej (*Verbandssanktionengesetz-Entwurf*), ale finalnie nie został uchwalony i prace nad nim zostały zakończone w 2021 r. (*S. Allahverdiyev, M. Othman1, "Verbandssanktionenge-*

setz” – Corporate Liability for Germany?, German Law Journal 2022, Nr 23, s. 637–649).

Nie znaczy to jednak, że podmiot zbiorowy nie może zostać pociągnięty do odpowiedzialności. Należy jednak zaznaczyć, że podmiot zbiorowy na gruncie niemieckiego prawa karnego nie może zostać oskarżonym, tj. nie może ponosić odpowiedzialności karnej *per se*. W systemie niemieckim obowiązuje ustawa o przestępstwach administracyjnych (*Ordnungswidrigkeitengesetz*), która pozwala na nakładanie kar administracyjnych na podmioty zbiorowe. W takim przypadku odpowiedzialność podmiotu powstaje w przypadku, gdy doszło do popełnienia przestępstwa przez osobę zajmującą kierownicze stanowisko w firmie lub doszło albo mogło dojść do uzyskania korzyści finansowej przez ten podmiot zbiorowy. W pozostałych przypadkach, tj. popełnienia przestępstwa przez osoby niezajmujące stanowiska kierowniczego, odpowiedzialność administracyjna podmiotu zbiorowego się nie aktualizuje. Jednak, jeżeli popełnienie przestępstwa przez te osoby jest konsekwencją niedopełnienia obowiązków przez osoby zajmujące kierownicze stanowiska, wówczas możliwe jest nałożenie kary administracyjnej właśnie z uwagi na brak właściwego nadzoru nad pracownikami (*sec. 130 Ordnungswidrigkeitengesetz*).

Aktualnie wysokość kary administracyjnej wynosi 10 mln euro w przypadku czynów umyślnych oraz 5 mln euro dla czynów nieumyślnych. Niemniej, cały czas trwa dyskusja nad możliwością zwiększenia wysokości kar, co częściowo zostało zrealizowane w ustawach szczegółowych, które uzależniają wysokość takiej kary od osiągniętego przychodu netto w danym roku obrotowym (np. 10%). Warto także zauważyć, że w Niemczech nie ma jednego właściwego organu kompetentnego do nakładania kar administracyjnych. W zależności od rodzaju naruszenia, może to być albo sąd karny, albo właściwe urzędy państwowe, a w niektórych przypadkach nawet prokuratorzy.

Przypisanie odpowiedzialności z uwagi na brak stosownego nadzoru nad pracownikami spowodowało znaczny wzrost znaczenia funkcji *compliance*, co w założeniu ma pozwolić na uniknięcie lub chociaż istotne zmitygowanie ryzyk wynikających z tak funkcjonujących regulacji. Podsumowując, można stwierdzić, że w Niemczech

Wysokość kary administracyjnej w modelu niemieckim

aktualnie nie obowiązuje regulacja przewidująca *stricte* odpowiedzialność podmiotów zbiorowych, zwłaszcza w ujęciu prawnokarnym. Nie oznacza to jednak, że nie istnieje możliwość nałożenia na te podmioty wysokich kar administracyjnych, które będą powiązane przedmiotowo i podmiotowo z popełnieniem czynu zabronionego.

3. Model włoski

Zasada *societas delinquere non potest*

We Włoszech przez bardzo długi czas obowiązywała dobrze znana zasada *societas delinquere non potest*, która uniemożliwiała pociągnięcie do odpowiedzialności podmiotów zbiorowych za przestępstwa popełnione w związku z ich funkcjonowaniem. Istotne zmiany nastąpiły dopiero w XXI w. na skutek implementacji konwencji w sprawie ochrony interesów finansowych Wspólnot Europejskich (95/C 316/03), która wymusiła wprowadzenie istotnych mechanizmów ochronnych m.in. w zakresie ochrony praw człowieka. W konsekwencji we Włoszech doszło do uchwalenia rewolucyjnej ustawy o administracyjnej odpowiedzialności podmiotów zbiorowych, spółek i stowarzyszeń, w tym podmiotów pozbawionych osobowości prawnej, co nastąpiło 29.9.2000 r. (*C.E. Paliero*, *Criminal Liability of corporations-Italy*, in *De Doelder-Tiedemann*, *The “administrative” label du comportement collectif, criminal liability of corporations*, Boston, 1996, s. 265). Powyższa regulacja znana jest powszechnie jako Dekret Nr 231/2001 (*M.A. Bartolucci*, *Internal investigations in the trial of corporations in Italy: the practical implication of their admissibility for trial purposes*. *Revista Brasileira de Direito Processual Penal* 2023, vol. 9, No. 3, s. 1175 –1210).

Na tej podstawie możliwe jest pociągnięcie podmiotu zbiorowego do odpowiedzialności przy spełnieniu kilku warunków. Przede wszystkim kluczowe jest, aby na skutek przestępstwa podmiot zbiorowy odniósł lub mógł odnieść korzyść, niekoniecznie majątkową. Istotne przy tym jest, że musi to dotyczyć ściśle określonego katalogu przestępstw, które naruszają m.in. prawa człowieka lub środowisko. Po drugie, przestępstwo musi zostać popełnione przez osobę upoważnioną do reprezentacji podmiotu. Jednak istnieje możliwość

pociągnięcia tegoż podmiotu do odpowiedzialności w sytuacji, w której doszło do popełnienia przestępstwa przez pracownika, co było skutkiem nienależytej organizacji w ramach podmiotu zbiorowego, tzw. wina w organizacji. Powyższe rozwiązanie pośrednio wymusza na podmiotach zbiorowych wprowadzenie mechanizmów *compliance*, które nazywane są Modelem 231 – a więc pozostają spójne z ww. ustawą. Zostały one szczegółowo opisane w art. 6 (Dekret Nr 231/2001) i zalicza się do nich:

- 1) rzetelną ocenę ryzyka;
- 2) właściwą strukturę organizacji (*corporate governance*) i procedury wewnętrzne zapobiegające nieprawidłowościom;
- 3) procedury dotyczące dystrybucji środków finansowych;
- 4) obowiązek przekazywania informacji do rady nadzorczej (*Organismo di Vigilanza*);
- 5) wewnętrzne postępowanie dyscyplinarne w przypadkach naruszenia reguł *compliance*.

Kluczowe jest też to, że ustawa kładzie bardzo mocny nacisk na konieczność ciągłego aktualizowania wewnętrznych procedur i reagowania na zmiany występujące w organizacji tak, aby zapewnić jak najlepsze przestrzeganie tych regulacji. W tym celu także w 2017 r. wprowadzono dodatkowe standardy zabezpieczające realizację norm *compliance*, tj. procedury ochrony sygnalistów (ustawa Nr 179/2017) (C. Regoliosi, A. D'Eri, w: J. Manag, "Good" corporate governance and the quality of internal auditing departments in Italian listed firms. An exploratory investigation in Italian listed firms, Gov. 2014, Nr 18, s. 891).

Na gruncie ustawy możliwe jest orzeczenie kar finansowych, tzw. wykluczających (np. z zamówień publicznych), przepadek osiągniętych korzyści majątkowych oraz podanie orzeczenia do publicznej wiadomości.

Podsumowując, od 2001 r. we Włoszech funkcjonuje odpowiedzialność podmiotów zbiorowych za przestępstwa popełnione w ramach ich funkcjonowania. Była to rewolucyjna zmiana, która cały czas jest żywo komentowana przez przedstawicieli włoskiej nauki prawa. Głównym przedmiotem dyskusji jest sam charakter tak zaprojektowanej odpowiedzialności. Wskazuje się, że tak ukształtowany model odpowiedzialności nie jest ani modelem odpowiedzialności

karnej, ani administracyjnej. Mówi się bardziej, że jest to trzeci, hybrydowy model, który był do tej pory nieznanym, a ukształtowała go dopiero ustawa 231/2001 r. Niewątpliwie zatem jest to niezwykle przypadek podejścia do zagadnienia odpowiedzialności podmiotów zbiorowych, który zdaje się modelem pośrednim między tym przyjętym w Niemczech, a tym funkcjonującym w Holandii.

4. Model holenderski

Jako ostatni zostanie zaprezentowany przykład holenderski, który w porównaniu do tych omawianych wcześniej jest zdecydowanie najdalej idącym w zakresie możliwości pociągnięcia podmiotu zbiorowego do odpowiedzialności. Zgodnie bowiem z art. 51 holenderskiego kodeksu karnego *explicite* istnieje możliwość wymierzenia odpowiedzialności podmiotowi zbiorowemu w reżimie prawa karnego (zob. *E. van Gelder, C. Ryngaert, Dutch report on prosecuting corporation as for violations of International criminal law, International Review of Penal Law, Antwerp 2017, s. 113–147*). Jest to zatem całkowicie odmienne założenie i odejście od zasady, że odpowiedzialność karna przewidziana jest wyłącznie dla osób fizycznych. Oczywiście, dla takiego ukształtowania odpowiedzialności niezbędne jest stwierdzenie zaistnienia przesłanek warunkujących odpowiedzialność podmiotu zbiorowego. Kluczową rolę w tym zakresie pełni przede wszystkim orzecznictwo, które wypracowuje należyte standardy uznawania, że czyn zabroniony został popełniony w sferze podmiotu zbiorowego.

Biorąc pod uwagę najnowsze stanowiska orzecznicze w tym zakresie niezbędne jest ustalenie, że czyn został popełniony przez osobę, która jest jakkolwiek powiązana z podmiotem zbiorowym, tj. przez dowolne formy zatrudnienia lub współpracy. Jednocześnie podjęte zachowanie musi stanowić naturalne działanie w ramach organizacji i równolegle przynosić jej korzyść. Na samym końcu niezbędne jest ustalenie, że było to zachowanie, któremu organizacja mogła zapobiec, a tego nie zrobiła, tolerując nieprawidłowości. [*B.F. Keulen, E. Gritter, 'Corporate Criminal Liability in the Netherlands'*, w: *M. Pieth, R. Ivory (eds), Corporate Criminal Liability: Emer-*

gence, *Convergence and Risk*, Springer 2011, s. 184; M. Hornman, E. Sikkema, 'Corporate Intent: In Search of a Theoretical Foundation for Corporate Mens Rea', w: F. de Jong, J.A.E. Vervaele, M.M. Boone, C. Kelk, F.A.M.M. Koenraadt, F.G.H. Kristen, D. Rozenblit & E. Sikkema (eds), *Overarching views of delinquency and deviancy-rethinking the legacy of the Utrecht School*, Eleven International Publishers 2015, s. 297]. Powyższe przesłanki nie mają charakteru katalogu zamkniętego i niewykluczone, że mogą pojawić się kolejne. Przyjęcie, że podmiot zbiorowy może również odpowiadać za przestępstwa spowodowało, że możliwe jest przypisanie mu odpowiedzialności za działanie lub zaniechanie osoby reprezentującej ten podmiot, ale także – w ramach modelu agregacyjnego – za powiązane ze sobą działania lub zaniechania kilku osób w ramach danej organizacji.

Warto w tym miejscu wskazać, że odkąd w 1976 r. została wprowadzona regulacja pozwalająca na pociągnięcie do odpowiedzialności karnej podmiotów zbiorowych, zostały także zniesione wszelkie ograniczenia w zakresie przedmiotowym [A. Schneider, 'Corporate Criminal Liability and Conflicts of Jurisdiction', w: D. Brodowski, M. Espinoza de los Monteros de la Parra, K. Tiedemann, J. Vogel (eds), *Regulating Corporate Criminal Liability*, Springer 2014, s. 254]. Oznacza to, że możliwe jest pociągnięcie takiej organizacji do odpowiedzialności karnej za wszelkiego rodzaju czyny, w zasadzie bez ograniczeń.

W przypadku tego modelu odpowiedzialności kwestie *compliance* nie odgrywają tak kluczowej roli jak w przypadku pozostałych dwóch systemów odpowiedzialności podmiotów zbiorowych. Jest to oczywiście konsekwencja bezpośredniego przyjęcia możliwości pociągania takich podmiotów do odpowiedzialności karnej, a kwestie stosowania i przestrzegania zasad *compliance* będą bardziej rozpatrywane z perspektywy poziomu zawinięcia i zastosowania mniejszej kary.

5. Podsumowanie

Powyższe krótkie zestawienie wybranych modeli odpowiedzialności podmiotów zbiorowych państw europejskich jasno pokazuje,

Brak limitów
przedmiotowych

że nie ma w tym zakresie jednego podejścia. Każde z państw UE autonomicznie dzisiaj reguluje tę tematykę, w dużej mierze przez pryzmat własnych doświadczeń. Zaprezentowane modele niemiecki, włoski oraz holenderski stanowią jedynie najbardziej reprezentatywne metody podejścia do omawianej problematyki. Ustawodawcy państwowi stoją bowiem przed wyborem – co do zasady – między odpowiedzialnością o charakterze administracyjnym, odpowiedzialnością o charakterze karnym oraz odpowiedzialnością o charakterze hybrydowym. Wydaje się, że aktualnie nikt nie opowiada się za pozostawieniem tego tematu poza sferą prawa publicznego i przeniesieniem odpowiedzialności podmiotów zbiorowych wyłącznie w sferze prawa cywilnego. Wszyscy bowiem dostrzegamy narastającą konieczność uregulowania odpowiedzialności podmiotów zbiorowych. Przeniesienie tego na grunt prawa publicznego powoduje przede wszystkim wyrównanie szans po stronie pokrzywdzonych, za którymi będzie stał autorytet państwa w osobie urzędnika lub prokuratora.

Centralna rola
compliance

Warto także zwrócić uwagę, że w każdym z tych systemów kluczową rolę odgrywa problematyka *compliance*, a więc przestrzegania zgodności z obowiązującymi przepisami prawa oraz regulacjami wewnętrznymi. Podobny trend, ale na mniejszą skalę, możemy obserwować na gruncie polskiego prawa, w zakresie niektórych ustaw specjalnych (TerroryzmU; OchrSygnalU), co jednak nie przekłada się na mitygację poziomu ryzyka przypisanego zarówno do osób zarządzających przedsiębiorstwem, jak i samego podmiotu (zob. R. Zawłocki, Ryzyko odpowiedzialności karnej w działalności gospodarczej, Warszawa 2022 r.; zob. także A. Górski, Normy *compliance* w strukturze odpowiedzialności karnej za przestępstwa gospodarcze, CZPKiNP 2021, Nr 1, s. 33–55).

Przedstawione modele nie są wolne od wad, co często podkreślane jest w literaturze przedmiotu w ramach dyskusji, którą prowadzi się w każdym z tych państw. Warto jednak przyjrzeć się im bliżej, m.in. po to, aby zrozumieć ideę jaka stała za każdym z tych wyborów, a także po to, aby ewentualnie ustrzec się potencjalnych błędów, dokonując wyboru systemu, który chcielibyśmy implementować. Nie ulega bowiem wątpliwości, że aktualnie obowiązujący polski model odpowiedzialności podmiotów zbiorowych wymaga pilnej zmiany. W konsekwencji należy zastanowić się nad tym, czy nie powinni-

śmy korzystać z doświadczenia państw, które okres zmian mają już za sobą i obecnie jedynie rozwijają swoje regulacje. Powyższa analiza miała na celu zwrócenie uwagi na potencjalne kierunki zmian, stanowiąc przyczynek do dyskusji.

Rozdział 2. Odpowiedzialność penalna podmiotu zbiorowego wobec odpowiedzialności prawnej innych rodzajów

1. Uwagi ogólne

Podmioty zbiorowe (w niniejszym rozdziale za podmioty zbiorowe uznaje się wszelkie jednostki organizacyjne, niezależnie od ich formy prawnej, które mogą podlegać odpowiedzialności) podlegają odpowiedzialności przede wszystkim na gruncie przepisów administracyjnych. O ile więc odpowiedzialność karna ma charakter *stricte* osobisty, to możliwość nałożenia sankcji na podmiot zbiorowy jest domeną pierwotnie administracyjną. Wiąże się ona z wykonywaniem działalności w konkretnym sektorze, który podlega szczegółowemu reżimowi nadzorczemu (np.: rynek finansowy, sektor energetyczny czy telekomunikacyjny), wykonywaniem działalności wobec określonego rodzaju klientów (np. konsumentów) lub wkroczeniu w sferę niedozwolonych praktyk naruszających standardy postępowania na rynku właściwym (np. niedozwolone praktyki rynkowe). Działalność w tych trzech sferach może powodować naruszenie zasad wyznaczonych przez przepisy prawa właściwe dla danego podmiotu, a tym samym zmaterializować ryzyko nałożenia sankcji. Może ona przyjąć różną formę, w tym stanowić karę pieniężną, nakaz określonego zachowania lub zakaz określonego zachowania. Zasady nakładania kar pieniężnych zasadniczo normują przepisy KPA – przepisy odrębne wyłączają stosowanie przepisów KPA dotyczących wymierzenia administracyjnej kary pieniężnej wyłącznie w takim zakresie,

Podstawowe
informacje

Rozdział 2. Odpowiedzialność penalna podmiotu zbiorowego...

w jakim regulują poszczególne instytucje wymienione w art. 189a § 2 KPA [wyr. NSA z 14.7.2020 r., II OSK 942/20, Legalis; *P.M. Przybysz*, Kodeks postępowania administracyjnego. Komentarz aktualizowany, Lex/el. 2025, art. 189(a)]. Pozostałe rodzaje sankcji mogą polegać np. na nakazaniu zaprzestania wywierania wpływu lub zakazie sprzedaży akcji, które są charakterystyczne dla konkretnego sektora gospodarki.

Zastosowanie sankcji zależy od organu administracji, który jest związany kryteriami wymiaru kary, właściwymi dla danego naruszenia lub wskazanymi w KPA, posiadając jednak w tej sferze pewną sferę uznania administracyjnego. Celem nałożenia sankcji jest doprowadzenie do zgodności działalności z przepisami prawa oraz dodatkowa dolegliwość, która ma na celu zapobieżenie powtórzenia zachowania w przyszłości. Co więcej, sama ustawowa groźba nałożenia kary pieniężnej pełni funkcję dyscyplinującą (uchw. NSA z 16.5.2016 r., II GPS 1/16, Legalis). Reżim odpowiedzialności administracyjnej jest zatem reżimem o cechach represyjności charakterystycznej dla sankcji karnej. Instytucja kary pieniężnej jest oczywiście podobna do kary grzywny – pełni w istocie bardzo podobne funkcje i jest związana z zastosowaniem przymusu przez państwo. To jednak ustawodawca ostatecznie wybiera reżim odpowiedzialności za określone działania lub zaniechania, decydując się na zastosowanie sankcji administracyjnej lub karnej (*M. Szydło*, Charakter i struktura prawna administracyjnych kar pieniężnych, SPr 2003, Nr 4, s. 123 i n.).

O ile tradycyjna odpowiedzialność karna opiera się na indywidualizacji określonej osoby, to reżim administracyjny traktuje odpowiedzialność osobistą albo jako immanentnie związaną z naruszeniem przepisów przez konkretną osobę, albo jako sankcję wtórną wobec sankcji wymierzonej wobec konkretnego podmiotu zbiorowego. Odpowiedzialność administracyjna dotyczy bowiem wszelkich podmiotów prawa, w tym w szczególności podmiotów zbiorowych (spółek, fundacji, stowarzyszeń) i w tym zakresie nakładane na nie sankcje są podobne do nakładanych na mocy OdpZbiorU. Represyjny charakter sankcji nakładanych na podmioty zbiorowe w reżimie OdpZbiorU podkreślił TK (wyr. TK z 3.11.2004 r., K 18/03, Legalis): „Pomimo pewnych rozbieżności, jakie pojawiły się wśród interpreta-

torów ustawy o odpowiedzialności podmiotów zbiorowych za czyny zabronione pod groźbą kary, należy uznać, że regulacje tej ustawy określają odpowiedzialność o charakterze represyjnym. Świadczą o tym przesłanki tej odpowiedzialności, a przede wszystkim represyjny cel i funkcja orzekanych wobec podmiotów zbiorowych kar”.

Odpowiedzialność podmiotu zbiorowego jest szczególnym rodzajem odpowiedzialności *quasi*-karnej. Jest ona pewną hybrydą odpowiedzialności karnej, głównie z uwagi na źródło odpowiedzialności podmiotu zbiorowego, jakim jest czyn zabroniony określonej osoby oraz odpowiedzialności administracyjnej – z uwagi na charakter sankcji oraz ich funkcje. Jak wskazuje *D. Habrat* „Odpowiedzialność określona w ustawie jest odpowiedzialnością pozostającą w obszarze prawa karnego, nie jest to jednak odpowiedzialność karna *sensu stricto*. Nie wyczerpuje ona ustawowych znamion określonej normy prawa karnego typizującej przestępstwo lub przestępstwo skarbowe. W tym przypadku odpowiedzialność podmiotu zbiorowego ma charakter wtórny i pochodny, a prawnokarną normę sankcjonowaną narusza tu nie podmiot zbiorowy, lecz osoba fizyczna”. (*D. Habrat*, *Odpowiedzialność podmiotów zbiorowych za czyny zabronione pod groźbą kary*. Komentarz, Warszawa 2014, art. 1 ust. 2). Jednocześnie w doktrynie nie budzi wątpliwości, że na gruncie OdpZbiorU przeważające są elementy charakterystyczne dla reżimu karnego – „konstytucyjne znaczenie tego pojęcia nie może być ustalane poprzez odwołanie się do obowiązującego ustawodawstwa, w przeciwnym wypadku analizowany przepis utraciłby swoje znaczenie gwarancyjne. Z tego względu należy przyjąć, że zakres stosowania art. 42 Konstytucji obejmuje nie tylko odpowiedzialność karną w ścisłym tego słowa znaczeniu, a więc odpowiedzialność za przestępstwa, ale również inne formy odpowiedzialności prawnej związane z wymierzaniem kar wobec jednostki” (wyr. TK z 8.7.2003 r., P 10/02, Legalis).

W niniejszym rozdziale zostanie przedstawione tło odpowiedzialności podmiotu zbiorowego, jej związki z odpowiedzialnością administracyjną tego podmiotu zbiorowego oraz indywidualną odpowiedzialnością osób fizycznych. Przykładem będą postępowania związane z rynkiem finansowym, stąd w szczególności będą nas interesowały następujące podstawy odpowiedzialności podmiotu

Rozdział 2. Odpowiedzialność penalna podmiotu zbiorowego...

zbiorowego, wskazane w art. 16 OdpZbiorU: art. 430–440 ustawy z 11.9.2015 r. o działalności ubezpieczeniowej i reasekuracyjnej (t.j. Dz.U. z 2025 r. poz. 1526), art. 87–98 ustawy z 15.1.2015 r. o obligacjach (t.j. Dz.U. z 2025 r. poz. 1667), art. 171 ustawy z 29.8.1997 r. – Prawo bankowe (t.j. Dz.U. z 2024 r. poz. 1646 ze zm.), art. 178–183 ustawy z 29.7.2005 r. o obrocie instrumentami finansowymi (t.j. Dz.U. z 2024 r. poz. 722 ze zm.), art. 37 ustawy z 29.8.1997 r. o listach zastawnych i bankach hipotecznych (t.j. Dz.U. z 2023 r. poz. 110), art. 99–101 ustawy z 29.7.2005 r. o ofercie publicznej i warunkach wprowadzania instrumentów finansowych do zorganizowanego systemu obrotu oraz o spółkach publicznych (t.j. Dz.U. z 2025 r. poz. 592) oraz art. 37–41 ustawy z 7.7.2022 r. o finansowaniu społecznościowym dla przedsięwzięć gospodarczych i pomocy kredytobiorcom (t.j. Dz.U. z 2025 r. poz. 1900).

2. Odpowiedzialność karna podmiotu zbiorowego a wymierzanie sankcji administracyjnych – przykłady nakładania się reżimów odpowiedzialności

2.1. Odpowiedzialność administracyjna podmiotu zbiorowego na przykładzie reżimu TerroryzmU, ustaw dotyczących rynku finansowego oraz Dyrektywy MAD

Jak już wspomniano, podmiot zbiorowy ponosi przede wszystkim odpowiedzialność administracyjną. Jednocześnie określone zachowania negatywnie ocenione w tym reżimie mogą stanowić podstawę odpowiedzialności karnej członków organów tychże podmiotów, a tym samym również być podstawą odpowiedzialności w reżimie OdpZbiorU. Wynika to przede wszystkim z konieczności uzyskania prejudykatu wobec osoby fizycznej na podstawie art. 4 OdpZbiorU.

Przykład

Organy ścigania najczęściej nie posiadają odpowiedniej wiedzy, aby w sprawach specjalistycznych, związanych z obrotem gospodarczym pozyskać określone dowody, stąd też kluczowe dla zrozumienia w jaki sposób doszło do nieprawidłowości będzie ustalenie naruszenia w sferze prawa administracyjnego. I dopiero takie ustalenie niejednokrotnie jest podstawą wymierzenia sankcji karnej – zarówno na osobę fizyczną, jak i na podmiot zbiorowy.

Znakomitymi przykładami źródeł takiej dynamiki zdarzeń są przepisy związane nieprawidłowościami w zakresie przeciwdziałania praniu pieniędzy i finansowania terroryzmu. Ustawa z 1.3.2018 r. o przeciwdziałaniu praniu pieniędzy oraz finansowaniu terroryzmu (t.j. Dz.U. z 2025 r. poz. 644) przewiduje liczne sankcje administracyjne za naruszenia o charakterze formalnym (np. brak procedur) lub materialnym (np. nieprawidłowości w wykrywaniu lub raportowaniu transakcji podejrzanych). Jest to restrykcyjna odpowiedzialność, związana z uchybieniami nawet potencjalnie niewielkimi, jednak istotnymi z punktu widzenia ryzyka prania pieniędzy (np. na gruncie art. 147 TerroryzmU). Jak podkreśla *M. Nowakowski* – „Deliktem administracyjnym będzie zatem niewprowadzenie tej procedury w ogóle. Słusznie podnoszą *A. Górski* i *M. Dyl*, że za podlegające sankcji administracyjnej należy uznać również wprowadzenie procedury w sposób tak dalece wadliwy, że właściwie można mówić o jej braku” [*R. Obczyński*, w: *M. Nowakowski* (red.), *Przeciwdziałanie praniu pieniędzy oraz finansowaniu terroryzmu. Komentarz*, Warszawa 2023, art. 147].

Odpowiedzialność ta zasadniczo dotyczy podmiotu, lecz przepisy przewidują również indywidualne sankcje administracyjne oraz karne związane z odpowiedzialnością za wskazane naruszenia. Przykładem odpowiedzialności administracyjnej jest więc odpowiedzialność beneficjenta rzeczywistego za naruszenie obowiązku dostarczenia wszystkich informacji oraz dokumentów niezbędnych do zgłoszenia informacji o beneficjencie rzeczywistym i jej aktualizacji. Natomiast indywidualną odpowiedzialność karną mogą ponieść przede wszystkim osoby, które mając szczególny obowiązek nie prze-

Sfera odpowiedzialności TerroryzmU

[Przejdź do księgarni →](#)

ksiegarnia.beck.pl